
ДУХОВНО-ТВОРЧА СКЛАДОВА ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ГОЛОВНА ЗАСАДА-ЧИННИК СУЧАСНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ

КОЛІНЬКО Ольга Григорівна, старший викладач, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кінець ХХ – початок ХХІ століть ознаменувалися корінною якісною зміною тренду світового господарського розвитку: його головною засадою стало *сполучення інноваційних технологій з національно-культурною ідентичністю господарюючих суб'єктів*. Це свідчить про те, що в новому тренді розвитку *відбувається актуалізація духовно-творчої складової*. Зрозуміти сам сучасний процес господарювання поза такою актуалізацією стає навряд чи можливо. Тому в економічній науці настійно необхідним стає якісне оновлення методологічних засад досліджень на основі розробки методичного інструментарію вивчення свідомості, духовного виробництва та процесів творчості. Цього ж вимагає становлення *постнекласичної науки*, головним об'єктом дослідження якої є *людинорозмірні комплекси*, де людина є ядром і головним джерелом-ресурсом саморозвитку комплексу, а його дослідження вимагає міждисциплінарного всебічного пізнавального підходу, міжпредметних запозичень, висхідної орієнтації на гуманно-ціннісні цілі наукового пошуку, обов'язкової соціо-етичної експертизи кожного проекту розвитку щодо як позитивних, так і негативних наслідків його реалізації у господарській практиці. Для цього необхідним стає перехід теоретичного мислення на більш високий рівень – рівень *метаметодології*, який може забезпечити відображення *цілісної* реальності, де діє господарююча людина, а *економіка* постає як *одна із сфер* єдиного цілісного процесу господарства.

Насадження невтримного споживацтва та його вкрай агресивне неоліберальне ідеологічне забезпечення обертається двома найгострішими кризами в інших сферах життєдіяльності суспільства: екологічною і духовною. Вони взаємопереплітаються і підсилюють одна іншу. «Загроза екологічної катастрофи людства пов'язана з ненаситною жадібністю споживчої свідомості, що вимагає від природи все нових жертв. Сама ця жадібність приховує духовну порожнечу масової секуляризованої свідомості, що наркотизує себе все новими споживчими ін'єкціями. Трагедія секуляризованого світу полягає в тому, що в ньому цілі та засоби помінялися місцями: речі із засобів перетворилися в цілі, а духовний потенціал – у засіб виробництва речей»¹.

Нова роль людини витікає з необхідності реалізації імперативу виживання людства шляхом коеволюційного розвитку суспільства і природи. Технократичний підхід, технос як головна тенденція сучасності прагне до перетворення людини в роботоподібну істоту по лінії «інтелігент – інтелектуал – інтелегент», але інтелегент не може забезпечити насамперед збереження людяності людини, а тому всебічно забезпечити щасливе людське майбутнє. В таких умовах проблема аналізу духовно-творчої діяльності стає однією з найбільш актуальних економіко-теоретичних завдань і вимагає розробки нових, насамперед методологічних, засад свого дослідження. До того ж, коли майже всі проголошують необхідність переходу до інноваційної моделі розвитку, мало акцентується уваги на тім, що самі *інновації* – соціальні, економічні, технічні та технологічні є *результатом духовно-ідеальної діяльності* людини, духовного виробництва. Саме дослідженню духовно-творчої складової господарського розвитку, виявленню і розкриттю насамперед теоретико-методологічних засад її наукового аналізу присвячене наше дослідження.

---

¹ Панарин А.С. РЕВАНШ ИСТОРИИ. – М.: Русскій міръ: Моск. Учеб., 2005. - С. 184.

Серед учених-економістів, які аналізують роль людини в соціально-економічному розвитку, можна назвати Е.Б. Ахназарова, В.В. Броницьку, О.В. Бузгаліна, М.Є. Горожанкіну, А.А. Гриценка, Г.В. Задорожного, М.М. Кіма, А.І. Колганова, І.В. Колупаєву, В.В. Компанієць, Л.ф. Мізеса, А.О. Москвіну, Ю.М. Осіпова, Ю.М. Пахомова, В.М. Тарасевича, М.П. Хохлова, А.А. Чухна та ін. Значну роботу в сфері розробки методології дослідження цілісної господарської людської діяльності в сучасному розвитку суспільства провели В.О. Кутирьов, В.Л. Лесков, М.М. Моїсеєв, О.С. Панарін, В.С. Стьопін, М.Б. Шулевський та ін. Проте спеціального *комплексного* дослідження впливу духовно-творчої діяльності на господарський розвиток у форматі *економічної теорії* поки ще не проводилося.

Нами була сконцентрована головна увага на розробці комплексного методологічного підходу до пізнання духовно-творчої діяльності людини на основі цілісного розуміння процесу олюднення і шляхів його реалізації в сучасній господарській облаштованості людського суспільства у форматі реалізації імперативу виживання людства. Окремі результати нашого дослідження публікувалися на сторінках журналу, а зараз спробуємо викласти його загальні результати, які мають практичну цінність перш за все для подальшого *поглиблення методологічних засад* аналізу духовно-творчої складової людської діяльності в період формування економіки знань та виходу на розуміння свідомості як фундаментальної підвалини саморозвитку людини і світу, а з точки зору економічної науки – перетворення свідомості у головний предмет праці у сучасному суспільстві.

Основними елементами наукової новизни проведеного дослідження ми вважаємо наступні положення, які, звичайно, потребують подальшої глибинної розробки, але все ж певним чином фіксують те, чого вдалося досягти на сьогодні в результаті спеціального аналізу означеної проблеми.

По-перше, погляд на економіку з точки зору метаметодології її дослідження, якою безумовно є філософія господарства, показало, що розглядати економічну систему окремо, у відриві від інших сфер функціонування та розвитку людського суспільства зараз уже неможливо. Нещадна експансія економічного у його неокласичній трактовці ні у теоретичному, ні у практичному плані не може задовольняти потреби виживання людини, подолання полісистемної світової кризи, що обертається зростаючими процесами самовідчуження людини від своєї цілісної природи, укоріненням закріплення її у ролі *засоби* виробництва *прибутку*, набуття постійного *статусу товару*, як писав ще Е. Фромм у середині 50-х років ХХ століття, на «ринку особистостей»². Традиційна економічна наука, яка опиралася на механіко-матеріалістичну парадигму, не досить уваги приділяла дослідженню цілісності людської діяльності.

Проблеми впливу на економіку особливого «духу», котрий властивий кожному історичному етапу господарського розвитку, практично не аналізувалися, що в кінці кінців привело до сучасної кризи економічної науки. Саме звернення до вивчення сфери духу, моральнісних цінностей відкриває широкі можливості методологічного оновлення економічної науки, що саме по собі постає як потреба поглиблення пізнання сучасної, занадто складної та багаторівневої господарської реальності. Її наукове пізнання стає можливим лише через застосування принципів постнеокласичної науки, що знаменує собою четверту наукову революцію і має за головний об'єкт досліджень *людинорозмірний комплекс*, ядром якого є людина зі своїми цінностями, мотивами, світосприйняттям та світоглядом, а вони основоположно впливають на розробку і прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку у певний період. Якщо ж економіку розглядати як лише специфічну форму господарства, яке є сферою цілісної діяльності людини, де панує та задає орієнтири розвитку *своєрідний дух*³, то стає зрозумілим, що категорії «діяльність», «господарство» і «біо-соціо-духовна природа людини» мають *рефлексивну природу*, бо

² Див.: Фромм Э. Здоровое общество. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2009. С. 200 и др.

³ Див., насамперед, роботи М. Вебера, М. Новака, П. Тейяра де Шардена, В. Лескова, О. Панаріна, С.Грофа, В. Келле.

кожна з яких включає-відсвічує дві інші та присутня у них у «знятому» вигляді, але відображає певну *особливу* засаду *внутрішньої єдності* одного й того ж процесуючого явища (діяльність - цілефункціональну спрямованість свідомих дій людини; господарство - всю сферу життєдіяльності людини, де найглибші спонукання знаходяться у ціннісній сфері; духовно-біо-соціальна природа людини - свідомо-духовні засади цілісної діяльності людини щодо творчості та реалізації інноваційних господарських проектів).

По-друге, перехід на більш високий щабель цілісного світосприйняття, а саме - у розмислювальне поле *метафізики*, де відкривається можливість розуміння господарства як цілісної сфери буття людини, в форматі якого *людина прагне до інакше можливого* завдяки своїй *свідомості* та побудові ідеальних проектів бажаного розвитку, що співпадає з побудовою штучного світу. Це дозволяє не лише зафіксувати, що людська свідомість розглядається як одна з фундаментальних засад реальності, а й стверджувати, що у предметному полі економічної теорії *свідомість* набуває *статусу нового предмету праці*. Особливо це стає очевидним в умовах становлення економіки знань, коли знання не може прямо порівнюватися з будь-яким іншим ресурсом розвитку. З економікою знань починається якісно новий тренд господарського розвитку: головний предмет праці «переміщається» з навколишнього щодо людини середовища всередину самої людини: а це й фіксується положенням про те, що головним предметом праці стає свідомість. При цьому важливо бачити двоїсте значення свідомості як нового головного предмета праці: свідомість *із погляду імперативу виживання людства* співвідноситься з сферою *духовного виробництва*, де реалізація духовно-моральних цінностей стає *пріоритетною щодо розвитку*⁴ і удосконалювання *інтелекту* як переважно логіко-розрахункової функції мислення; в *економічному форматі* вона стає сферою зміцнення економічної, насамперед фінансово-віртуальної влади та зростаючої прибутковості за рахунок посиленого впливу технологій маніпуляції свідомістю, спрямованих на «створення» людини-споживача і споживацького суспільства.

У штучному світі, який створює людина заради підкорення собі природи, техніка і технологія починають панувати над усім процесом розвитку, намагаючись й саму людину перетворити у свій ресурс через формування постлюдини, біоробота, кіборга, що суперечить духовно-біо-соціальній природі людини. Філософія господарства допомагає всебічно і глибоко осмислити ці процеси не лише у економічному аспекті, коли виробництво відтворюється заради зростання прибутку, а людина завжди при цьому залишається лише засобом, але й підійти до сучасних проблем виживання людини і людства більш всебічно. Перехід від технологій high-tech до технологій high-hume дозволяє впливати на свідомість, формувати її у потрібному напрямку, насамперед щодо швидкого поширення принципів суспільства споживання, де за людиною свідомо закріплюється роль гедоністично налаштованої істоти, яка прагне лише комфорту. Вихід із сучасної фінансово-економічної кризи, яка поверхнево розуміється як породжена споживацтвом, проте у глибинному сенсі є формою прояву цивілізаційної кризи, знаходиться у сфері духовно-ціннісного розвитку, коли духовно-творча діяльність людини, як прояв-результат свідомості, повинна спрямовуватися перш за все на самозбереження людини саме як *людини*, а також і на збереження природи як середовища життєдіяльності людства.

Тому, *по-третє*, найбільш актуальною проблемою подальшого суспільного як глобального, так і національного розвитку стає необхідність досліджень *господарських*

---

⁴ При цьому потрібно чітко розуміти, що похід проти духовності та олюднювальних цінностей супроводжує майже всю історію людства, але надзвичайно «ожив» тоді, коли свідомість звели до інтелекту, а духовний світ людини відтіснили за межі науки. На це звернув увагу О.О. Зінов'єв, коли вказав, що «наші мізки розвивалися зовсім не для створення багатств внутрішнього світу, а лише для боротьби за багатства світу зовнішнього» (Зінов'єв А.А. Глобальный человек. М.: Центрполиграф, 2000, с. 35).

відносин олюднення у форматі міждисциплінарного підходу в силу їхньої внутрішньої суперечливої складності та багаторівневості: вони охоплюють не лише економічний аспект, але іманентно властиві *цілісній* людській діяльності. При цьому доцільно виходити з того, що *олюднення представ як сфера господарських відносин цілісної самореалізації людини*, що у пізнанні проявляється як *відбиття процесу одночасного піднесення і поглиблення розуміння-пояснення*, окінцівленого макро- і мікроскосмами. Тут піднесення реалізується через *перевищення* звичного горизонту економічного бачення світу, через своєрідне внутрішнє сходження дослідника чи людини, яка прагне пізнавати світ, до більш високого рівня *мегарозуміння*, де економіка постає як складова *цілісності універсуму*; проте таке мегарозуміння разом з тим одночасно є й зануренням у пізнання *глибинної суті природи людини*, яка зовсім не зводиться до традиційного бачення економічною наукою в людині лише вузького *однобічного функціонально-економічного* її аспекту, тобто лише як *засобу виробництва прибутку*. Такий підхід відкриває нові можливості адекватного розуміння логіки розгортання особливих форм творчої діяльності людини як реалізації її духовно-біосоціальної природи на різних етапах розвитку господарювання через розв'язання його реальних суперечностей. При цьому надзвичайно важливо, що світосприйняття не зупиняється на звичному рівні розуміння і опису соціальності, сфери лише соціальних відносин, які, як стверджував марксизм, визначають саму суть людини. Пізнання тут переходить, так би мовити, межу «соціального» і «входить» у внутрішній, духовно-ідеальний, на перший звичний погляд, ірреальний світ людини, той світ, що колись наука віддала на відкуп міфології, релігії, метафізиці.

Постнекласична наука, яка активно формується у останні три десятиліття, почала звертати свій погляд саме у бік внутрішнього світу людини, бо без нього, без пізнання тих процесів, що там відбуваються, практично неможливо всебічно пояснити мотиви, потреби та інтереси людини, яка своєю діяльністю змінює світ, що здебільшого обертається кризовими наслідками, наростанням загроз та небезпек, підвищенням рівня ризиків щодо самої людини і життя. Раніше здебільшого вивченням цієї життєво важливої сфери займалися міфологія, богослів'я, психологія, ізотеричні вчення, хоча найбільш далекоглядні дослідники природи говорили про те, що фізика (саме вона завжди була символом-виразником науки) досягне своєї зрілості тоді, коли включить в себе знання про внутрішній світ людини. Зараз уже результати новітніх досліджень у сфері трансперсональної психології, квантової фізики, космології, інформаційно-хвильових та спин-торсіонних полів відкрили широкі можливості для вивчення свідомості людини, її внутрішнього світу, що стає так необхідним з точки зору більш глибокого розуміння суті імперативу виживання людства та шляхів його практичної реалізації.

У світлі осмислення цих результатів щодо сфери їх практичного використання задля спасіння людства відкриваються можливості (*по-четверте*) більш уточненого розуміння господарства як глибинно-сутнісної категоріальної площини реалізації відносин олюднення-розлюднення, пов'язаної не з виходом на традиційний предмет економічної теорії - продукт праці, а з розумінням-реалізацією самої *цілісної природи* людини, що реально відбувається або через поглиблення-розкриття в процесах саморозвитку і самореалізації, або ж через явне спрощення-поверхневість цієї природи, яка у граничному вигляді проявляється в антилюдських, злочинно-кримінальних економічних практиках заради різкого зростання прибутку. Якщо робити оцінку процесів неоліберальної глобалізації останніх двох десятиріч, то таке спрощення-поверхневість під хвилею огрошівлення усіх суспільних відносин свідомо спрямовується через, перш за все, манипулятивні технології у напрямку *розлюднення самої людини* через пріоритетну деградацію тих галузей і виробництв, які прямо впливають на формування і розвиток якостей і здібностей людей – освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту тощо.

Всебічний аналіз сучасних процесів суспільного відтворення показав, що олюднення не може зводитися тільки до оволодіння людиною прихованими властивостями предметів-об'єктів (розпредметнення); більш сутнісне розуміння зводиться до усвідомлення самої

цілісно-суперечливої природи людини та її реалізації у господарстві через утвердження *засад* і *мотивів людяності* господарської діяльності (для блага людини), трансформованих у свідомі соціально-економічні цілі самоолюднення і господарського олюднення навколишнього середовища.

Щоб зламати наявні негативні щодо людини тенденції повсюдної економізації та фінансизації усіх суспільних сфер життєдіяльності, необхідно кардинально змінювати світоглядні цінності та створювати умови для формування та поширення олюднювальних мотивів свідомої поведінки та діяльності. Тому, *по-н'яте*, дістала подальшого розвитку аргументація гіпотези щодо необхідності *висхідного сприйняття ціннісних начал*, які у постнекласичній економічній науці стають необхідними засадами дослідження людинорозмірних комплексів як сучасних форм пізнання і життєдіяльності у суперечливому процесі господарства-творення. У глобальній економіці це проявляється в *актуалізації ціннісної конкурентоспроможності*, що створює реальні передумови наростання тенденції до *співробітництва* як актуально-ефективного типу взаємозв'язків у *знансємній* виробничій діяльності людини (економіці знань). Якщо ж брати більш вузьку сферу - економічну теорію, то тут також повинні відбуватися не менш кардинальні зміни, суть яких зводиться до необхідності надання безумовної пріоритетності *ціннісно* раціональним началам при аналізі економічних реалій імперативу виживання людства. Цілерациональність, насадженням якої практично й зайнята неокласична економічна теорія під видом, перш за все, теорії раціонального вибору, повинна бути лише засобом досягнення ціннісних цілей, тобто вона належить сфері інструментальних дій, а не визначенню дороговказів суспільного розвитку. Якщо є засіб займає місце цінності, мети розвитку, то тим самим з самого початку закладається кризовий, тупиковий шлях руху, що й спостерігається у останні кілька десятиліть. При цьому з традиційної площини мислення не хочуть виходити, що неодмінно обертається пошуком способів подолання кризи серед того методологічного і методичного інструментарію, який системно породжує кризи, бо на інакше він просто нездатний.

Нова методологія постнекласичної економічної науки, філософія господарства чітко вказує на те, що при розробці стратегії національного розвитку потрібно чітко виокремити: а) завдання ціннісні, принципово спрямовані на максимізацію людських і людяних цінностей розвитку; б) завдання оптимізації, пов'язані з ефективністю засобів досягнення вищих ціннісних цілей. Лише при такому підході стає зрозумілим, що соціальний гуманізм (максимізація у господарських відносинах його принципів) є головною цінністю, а свобода підприємництва виступає лише засобом його забезпечення.

Проблема створення моральнісної (нравственной) економіки початково зводиться до висхідного моральнісного вибору тієї системи координат господарського розвитку, де цінністю є людина та її розвиток, а не якісь, хоча й загалом прийняті як головні, економічні показники. *Економіка* повинна розглядатися лише саме як *засіб*, а зовсім не як мета розвитку господарства.

Господарський розвиток як сфера саморозвитку і самореалізації *людини*, котра є *центром перспективи* і *центром конструювання універсуму*, виступає головним суб'єктом господарювання. Предметнення трактується як процес втілення духовно-творчої діяльності людини у цілерациональному виробництві товарів, а специфіка олюднення виявляється через реалізацію духовно-творчої ціннісно-раціональної діяльності у відносинах «людина – людина» в умовах формування коеволюційного господарського розвитку.

Звичайно, що господарство, господарювання є творчим процесом, коли люди прагнуть до інакше можливого, на що й спрямовують свої думки та практичну діяльність. Тому, *по-шосте*, показано, що в основі господарства лежить людська *самодіяльність*, а її розвиток визначений як процесуючий феномен, *засадою-вектором* якого є не просто технології і матеріально-предметне середовище життя, але *саморозвиток свідомості* людини, котра відповідально творить ідеальні *культурні парадигми розвитку*, що поєднують духовно-соціальні та техніко-технологічні ідеї, сенси, образи, зразки, як господарські інновації, яким слідує людина у своїй відтворювальній діяльності.

Такий підхід дав можливість по-новому розкрити структуру інноваційного розвитку господарюючого суб'єкта (рис. 1), а також обґрунтувати медіаційний алгоритм інноваційного розвитку (рис. 2).

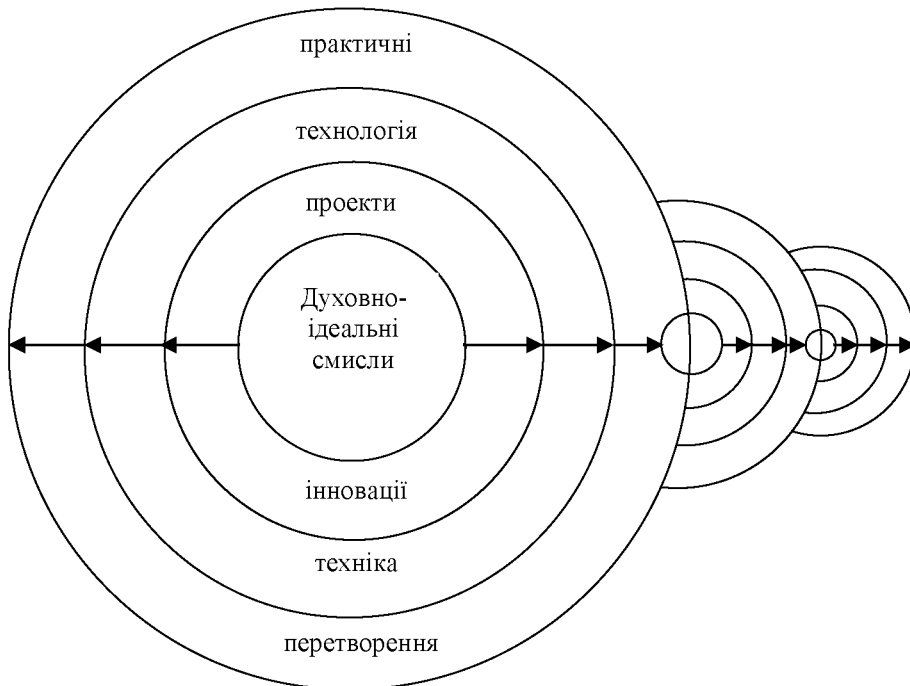

Рис. 1. Структура інноваційного розвитку господарюючого суб'єкта

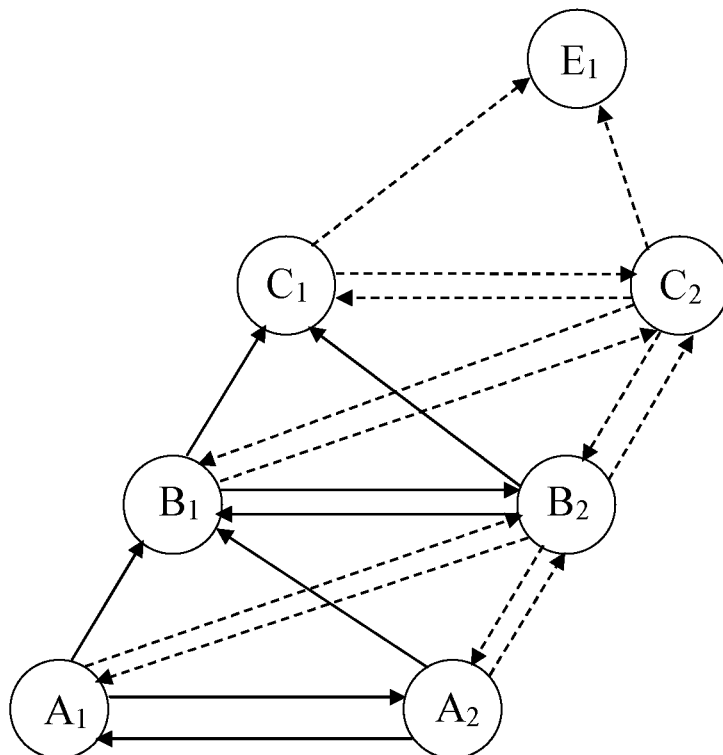

Рис. 2. Медіаційний алгоритм інноваційного розвитку

Становлення освітнього суспільства і економіки знань є провідною тенденцією сучасного суспільного розвитку. Всі країни, які бажають свого процвітання, повинні робити все необхідне для того, щоб вписатися в цю тенденцію та мати національні сценарії чи

стратегії такого входження. Проте необхідно не просто констатувати, що настає ера постіндустріального суспільства, а розуміти і практично створювати умови для переходу до нової цивілізації – інтелектономіки, в якій знання, як основний, визначаючий ресурс розвитку повинен використовуватися на підставі етичних і моральних норм і принципів, духовних законів розвитку людини і людства, тобто повинно відбуватися одухотворення інтелекту, його свідоме підкорення духовно-ціннісним началам людської життєдіяльності.

Звичайно, що процеси інтелектуалізації, соціалізації, гуманізації, олюднення, про які починають все більше говорити вчені, визначають основоположне місце і роль людини в розвитку суспільного виробництва. Проте для їх сукупно-адекватної реалізації на авансцену повинна вийти істинно творча праця як основна масова форма самодіяльності та самореалізації особистості. Для звершення такої грандіозної корінної трансформації необхідно сутнісно розвивати сферу якісної освіти, де людина могла б формувати перш за все цілісний світогляд, а потім мати умови та можливості реалізовувати його у господарському розвитку.

Виявлення та змістовне розкриття таких основоположних складових духовно-творчої діяльності як опредметнення та інтелектуалізація, соціалізація та олюднення показали, що саме через них цілісно реалізуються природа і функції людини як суб'єкта господарювання. При цьому наявні у літературі результати дослідження суті процесу олюднення є дещо незавершеними, бо вони щонайбільше фіксують його соціальну складову. При цьому практично не звертається особливої уваги на те, що саму спрямованість соціальності (взаємодії) визначають більш глибинні ціннісні процеси, які «відбуваються» у внутрішньому світі людини, у її свідомості, підсвідомості. Тому, *по-сьому*, нами було введено до наукового обігу категорію «духовне олюднення», без якої характеристики господарюючої людини як духовно-біо-соціальної істоти не можуть бути повними, цілісними. Це, з одного боку, дозволило розглядати сам процес олюднення як цілісний, що відповідає цілісній духовно-біо-соціальній природі людини, з іншого - дало змогу обґрунтувати висновок, що саме духовно-творча складова стає актуальною основою сучасної людської діяльності та її реальний стан визначає можливості щодо майбутнього господарського розвитку.

Звідси витікає й *восьме* принципове положення, суть якого зводиться до того, що впровадження принципів постнекласичної науки у економіко-теоретичні дослідження і уточнення природи людини як духовно-біо-соціальної істоти дозволило значно посилити аргументацію *безумовної пріоритетності духовно-ідеальної основи діяльності* при розробці та реалізації проектів творення нового якісно інакше можливого господарського життя. На кожному етапі проходження певних послідовних «щаблів» від наміру і мотиву до нового стану матеріально забезпеченого буття визначальна роль свідомості людини проявляється в пошуку і впровадженні найбільш ефективних інноваційних господарських стратегій та визначення і наукового обґрунтування шляхів реалізації соціально-економічних проектів.

У нинішніх умовах, коли змінюється сам предмет праці людини – ним стає свідомість, пізнавати, досліджувати його неможливо в рамках традиційної механіко-матеріалістичної методології. Застосування принципів постнекласичної науки до аналізу духовно-творчої складової цілісної людської діяльності дозволяє вийти за традиційні рамки економічного дискурсу і аналізувати економічні явища зовні, що поглиблює цілісне сприйняття і пізнання соціально-економічної реальності, на зміну якої спрямовуються економічні реформи.

Господарство тут постає як процес творення нового інакше можливого стану життєдіяльності людини, котрий кожного разу проходить три стадії: пізнання, прогностики і практичних дій, що відображає алгоритм такого творення (рис. 3).

Звичайно, що дослідження духовно-творчої складової людської діяльності безпосередньо виводить на проблему ролі університету та університетської освіти у сучасних господарських трансформаціях. Тому нами постійна увага приділялася виявленню ролі знань та університетської освіти у формування цілісного господарського світогляду, перетворенні сучасних класичних університетів у центри культурно-духовного і соціально-економічного розвитку регіонів. Знання виробляються у сфері розумової, інтелектуальної

діяльності свідомістю, де створюються ідеї, смисли, образи, а потім уже втілюються у нові знання і нові технології.

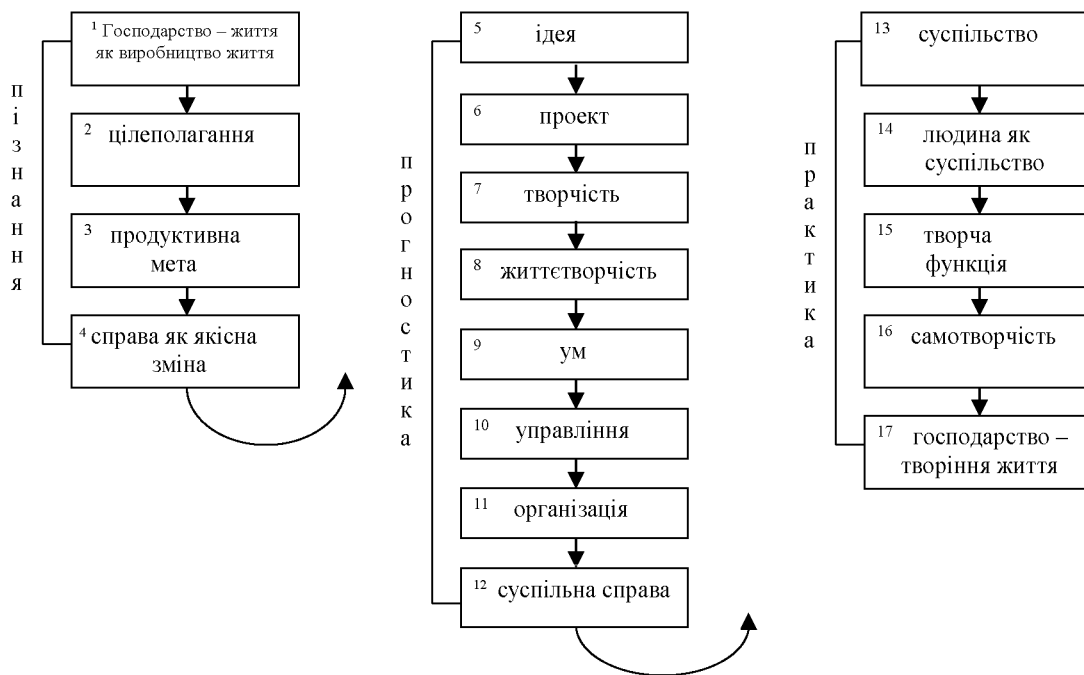

Рис. 3. Алгоритм структури господарства як процесу творення інакше можливого

З іншого боку, статистичні дані показують, що сьогодні найбільш прибутковими і успішними у бізнесі є фірми, які безпосередньо зайняті у сфері формування споживацької свідомості людини. Вихід з кризи потребує критичного мислення, пошуку сенсу життя, відновлення високих життєво важливих моральних цінностей, тобто виходу за межі ринкового фундаменталізму. У цій ситуації значно зростає роль системи освіти, через яку можна змінити свідомість споживача, роз'яснивши йому вимоги імперативу виживання людства, необхідність переходу до коеволюційного розвитку, розкрити значення людських цінностей у процесі людської життєдіяльності, де глибинну, фундаментальну роль відіграє ціннісна, а не цільова раціональність. Остання є лише оперативним засобом забезпечення ціннісних установок людини, яка не лише прагне, але й творить інакше, більш щасливе майбутнє для себе і своїх дітей. Університет у сучасному світі повинен відновлюватися як центр духовно-культурного соціального розвитку. Тому необхідність якісних змін у змісті університетської освіти, широке соціальне партнерство професора і студента у навчальному процесі, де вони сумісно «виробляють» нові знання, образи, цінності, в умовах глобалізації стає імперативною. При цьому уніфікація знань, яка зараз насаджується під егідою Болонського процесу, більше «тягне назад», чим відкриває можливості свідомого критичного осмислення кризових реалій. Падіння моральнісних засад, вилучення із процесу навчання виховної складової, без якою навряд чи можна формувати цілісний світогляд, згубно впливають на сучасний рух суспільства. Внесення у процес навчання ціннісно-культурних засад, оцінка дій людини з точки зору їх відповідності потребі олюднення діяльності та навколишнього середовища стають запорукою вирішення найбільш складних господарських проблем, сприяють підвищенню рівня і якості життя населення, повинні служити постійному вдосконаленню цілісного господарського світогляду студентів, їх самореалізації як творчих соціально відповідальних особистостей.

Харків як сучасне вузівське місто і місто віковичних культурних традицій має всі реальні умови щоб стати першим у країні регіональним центром становлення *інтелектономіки* як цивілізації *одухотвореного* інтелекту, котрий своїм практичним

прикладом міг би служити формуванню такої цивілізації на теренах української держави. В результаті дослідження нами розроблено низку практичних рекомендації щодо перетворення м. Харкова у регіональний центр інтелектуально-духовного розвитку в умовах формування економіки знань і становлення освітнього суспільства: щорічне проведення Харківського інтелектуально-економічного форуму; створення карти інтелектуального потенціалу регіону; організацію постійно діючого методологічного семінару-практикуму вчених і міських управлінців; створення незалежного міського аудиторно-моніторингово-проектного центру соціокультурного і соціоекономічного розвитку та ін. Безумовно, це б сприяло практичному прориву розв'язанню найбільш насущних проблем людського розвитку.

Таким чином, у цій публікації представлено результати і висновки спеціального *комплексного* дослідження впливу духовно-творчої діяльності людини на господарський розвиток, чого у вітчизняній економічній науці у форматі *економічної теорії* досі не проводилось. Розкрито зміст духовно-творчої складової у сучасному господарському розвитку в аспекті виявлення теоретико-методологічних засад її впливу на економічну систему в руслі розробки трьох нових для економічної теорії проблем: формування економіки знань; обґрунтування тези про свідомість як новий предмет праці людини у постіндустріальному, інформаційному суспільстві та аргументації тези, що актуалізація духовно-творчої складової у сучасному тренді економічного розвитку є необхідною для поєднання інноваційно-технологічного розвитку з засадами національної ідентичності.

Саме розуміння духовно-біо-соціальної природи людини дозволило виявити основні напрями впливу духовно-творчої складової людської діяльності на господарський розвиток через розгортання таких процесів як опредметнення, інтелектуалізація, соціалізація та олюднення. Введення в аналіз аспекту духовності, духовної складової показало, що економічна наука, перш за все економічна теорія, потребує радикальної зміни кругозору вчених економістів, виходу на рівень метаметодології – філософії господарства. Її застосування дозволяє більш об'ємно зрозуміти роль свідомості людини і знань у сучасних соціально-економічних трансформаціях.

Така логіка дослідження дозволила, по-перше, розробити комплексний методологічний підхід до пізнання духовно-творчої діяльності людини на основі цілісного розуміння процесу олюднення, який саме через духовність визначає зміст, характер і конкретні шляхи опредметнення, соціалізації та інтелектуалізації в форматі реалізації імперативу виживання людства; по-друге, виявити ряд нових актуальних методологічних моментів, що сприяють оновленню економічної науки, розширюють поле її наукових досліджень. В умовах становлення постіндустріального, освітнього суспільства головний предмет праці «перетікає» з навколишнього відносно людини середовища всередину самої людини: предметом праці стає свідомість людини, двоїсте значення якої розглянуто з точки зору імперативу виживання людства та у економічному форматі, де вона сприймається насамперед як сфера укріплення економічної, перш за все фінансово-віртуальної влади і зростаючої прибутковості за рахунок наростаючого впливу технологій маніпулювання свідомістю, спрямованих на «створення» людини-споживача і споживацького суспільства.

Дослідження дозволило обґрунтувати висновок, що для виживання людства сьогодні головним стає процес олюднення, котрий повинен охоплювати всю сферу господарських відносин і у своєму розумінні витікати з самої цілісної природи людини та її феноменально-змістовного виміру в процесі саморозвитку і самореалізації людини в межах господарювання. Духовно-творча господарська діяльність найбільш повно реалізується у процесі розвитку самодіяльності людини як творчого процесу, де основою і головним вектором є не просто технології та матеріально-предметне середовище життя, а насамперед саморозвиток свідомості. Людина, завдяки здібності до рефлексії та творчості, відповідально виробляє ідеальні *культурні парадигми розвитку*, що об'єднують духовно-соціальні та техніко-технологічні ідеї, смисли, зразки, тобто розробляє господарські новації, яким слідує люди в своїй відтворювальній діяльності.

Розроблено комплексний методологічний підхід до пізнання духовно-творчої діяльності людини на основі цілісного розуміння процесу олюднення і шляхів його реалізації в сучасній господарській облаштованості людського суспільства у форматі реалізації імперативу виживання людства. Обґрунтовано рефлексивну природу категорій «діяльність», «господарство» і «біо-соціо-духовна природа людини». Доведено, що в умовах становлення постіндустріального, освітнього суспільства головний предмет праці «переміщається» з навколишнього щодо людини середовища всередину самої людини: предметом праці стає свідомість людини та розкрито двоїсте значення свідомості як предмета праці: із погляду імперативу виживання людства та у економічному форматі. Обґрунтовано необхідність дослідження господарських відносин олюднення у форматі міждисциплінарного підходу як сфери господарських відносин цілісної самореалізації людини.

Ключові слова: духовно-творча діяльність людини, імператив виживання людства, свідомість, цілісна самореалізація людини.

Разработан комплексный методологический подход к познанию духовно-творческой деятельности человека на основании целостного понимания процесса очеловечивания и путей его реализации в современном хозяйственном мироустроении человеческого общества в формате реализации императива выживания человечества. Обоснована рефлексивная природа категорий «деятельность», «хозяйство» и «био-социо-духовная природа человека». Доказано, что в условиях становления экономики знаний, постиндустриального, образовательного общества главный предмет труда перемещается из окружающей человека среды внутрь самого человека: предметом труда становится сознание. Раскрыто двойственное значение сознания как предмета труда: с точки зрения императива выживания человека и в экономическом формате. Обоснована необходимость исследования хозяйственных отношений очеловечивания в формате междисциплинарного подхода как сферы хозяйственных отношений целостной самореализации человека.

Ключевые слова: духовно-творческая деятельность человека, императив выживания человечества, сознание, целостная самореализация человека.

There was developed complex methodological approach to understanding of spiritual and art human activity on the basis of complex humanized process understanding and the ways of its realization in modern economic welfare of human society in format of human survival imperative realization. Sound reflective nature of the following categories: "activity", "economic" and "bio-social-spiritual human nature". It is proved that in conditions of statement of postindustrial, educational society the main subject of the work "shifts" from the environment surrounding human to the environment inside human itself: the subject of the work becomes human's consciousness and the dual meaning of the consciousness as the subject of the work: from the view of imperative human and economical format. There is substantiated the necessity to research economic relationships of humanization in interdisciplinary approach as the sphere of economic relationships of integral human self-realization.

Keywords: spiritual and art human activity, human survival imperative realization, human's consciousness, integral human self-realization.

Надійшла до редколегії 03.02.2012 р.

© Колінько О.Г., 2012